

SALGÓ Ágnes, W.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványai = Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae : PFK-INC / összeáll. W. Salgó Ágnes. - [Pannonhalma] : Pannonhalmi Főapátság : Bencés K., 2017. - 258 p. ; 25 cm. - (Catalogi Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae ; 2.) ISBN 978-963-314-115-1

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványai

Az egyházi gyűjteményeinkben fellelhető írott és nyomtatott kulturális kincseink közzététele öröndetes módon 2017-ben újabb kötettel gazdagodott *W. Salgó Ágnes*nek köszönhetően, aki a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványainak szakszerű, részletes feltárását végezte el adatbázisban, majd ennek átszerkesztett, nyomtatott katalógusát is közreadta.

W. Salgó Ágnes a nyomtatott katalógust a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárának részletes történeti áttekintésével vezeti be. Ebből megismerhető az apátság mai elnevezésének eredete, valamint a közel ezer esztendő, sok hányattatást elszenvedő könyvgyűjteménynek a története. A bencés apátságnak otthont adó Szent Márton-hegyet a hagyomány szerint *Guzmics Izidor* (1786–1839) bakonybéli bencés apát Széphalom mintájára, *Kazinczy Ferenc* tiszteletére nevezte el Pannonhalmának. A nyelvújítás vezéralakja 1831. április 9 és 13-a között tett látogatást a bencés monostorban, s ezt követően leveleiben és az utazásról szóló könyvében a Szent Márton-hegyet Pannonhalma néven említette.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár tekinthető a legrégebb alapítású magyarországi könyvtárnak. Első könyvjegyzéke 1090 táján keletkezett, amikor az apátság egyházi kincseit, könyveit, javadalmait számba vették. A Szent László által kiállított oklevél nem a címük szerint, hanem tartalmi csoportosításban sorolt fel közel 80 kódexet. A művek száma azonban ennél több lehetett, ugyanis minden bizonnyal a scriptorok több munkát is bemásoltak az egyes kódexekbe. A nemzetközi összehasonlításban is gazdagnak mondható pannonhalmi könyvjegyzékben a bencés Regula, evangeliariumok, misekönyvek, a teljes ó- és újszövetségi szentírás, egyéb liturgikus és lelkeségi könyvek mellett megtalálhatók még *Cicero*, *Lucanus*, *Cato* írásai, valamint *Donatus* latin grammatikája. Utóbbi munkák a 11. századi Szent Márton-hegyén működő bencés kolostori iskolában folyó oktatás fontos segédeszközei lehettek. E jelentős könyvgyűjteményből sajnálatosan napjainkra semmi sem maradt fenn. A 15. században a bencés közösségek kongregációba tömörülése és megújulása hatással volt a magyarországi bencés rendre is. *Tolnai Máté* (c. 1460–1535) apát feladata volt ezeknek a reformoknak a véghezvitele. Apáti működése alatt kiadatott két Breviariumot és egy Diurnalét Velencében, amelyekből nyilván példánnyal is rendelkezett az egykori pannonhalmi könyvgyűjtemény.

A török hódítással járó folyamatos háborúskodás nagyban befolyásolta a bencés kolostor egykori könyvgyűjteményének további sorsát: 1529-ben I. Ferdinánd csapatai fosztogattak, ezt követően a vár a végvári rendszer része lett, majd *Fejérvölgy István* veszprémi, utóbb nyitrai püspök, pannonhalmi főkormányzó (1567–1593) a monostor értékeinek többségét az értékes könyvgyűjteménnyel egyetemben Nyitrára, illetve

Bécsbe menekítette. Rudolf király rendelkezésére a könyveket átmenetileg a pozsonyi érseki palota Szent László-kápolnájában helyezték el. 1607-ben a király titkárnak, *Himmelreich Tibornak* a fia, *Himmelreich György* (1583–1637) került a monostor élére kormányzó apátként. Az apjától örökölt és tovább gyarapított humanista szellemű, gazdag gyűjteményt, amely mintegy hétszáz művet tartalmazott, az apátságra hagyta. 1627-ben felvett katalógusa még ma is megtalálható a könyvtárban.

1637-ben a magyar országgyűlés III. Ferdinánd királytól követelte a bencés rend visszaállítását magyar apáttal. A monostor és a templom értékeiről *Magger Placid* (1647–1667) apát működése során, 1658-ban készült újabb leltár, amely a könyveket 21 szakcsoportban sorolta fel, egyúttal jelentős gyarapodásáról adott számot. A könyvtár állománya ekkor 2037 művet tartalmazott 2318 kötetben. A 17. század utolsó két évtizedében kiújuló török háborúk, valamint a Rákóczi-szabadságharc ismételten súlyos károkat okoztak a gyűjteményben. Az 1768. évi katalógus már csak 1542 művet sorolt fel 1801 kötetben. A hiány pótlása érdekében Mária Terézia királynő évente jelentős összegű támogatást biztosított, a kinevezett *Somogyi Dániel* (1768–1801) főapátot a monostor könyvgyűjteményének bővítésére kötelezte. A gyarapodó bencés monostor könyvtárát súlyosan érintette II. József rendelete, ami más szerzetesrendekkel együtt a bencés rendet is feloszlatta. Az 1787. július 15-én elvégzett számbavételkor az állomány nagysága 3912 könyv és 320 duplum (összesen 4232 kötet) volt, amelyet a rendelet végrehajtásaként az Egyetemi Könyvtárnak kellett átvennie. Az értékesnek ítélt köteteket kiválogatták, a többi elárverezték. A bencés rend visszaállításakor, 1802-ben a visszaérkezett kötetek száma mindössze 757 darab volt.

A visszaállított bencés rend korábbi tevékenységét az oktatásban való közreműködéssel bővítették. Ez viszont megkövetelte a könyvgyűjtemény szakszerű növelését. *Novák Krizosztom* (1744–1819) főapát irányításával hazai és külföldi könyvkereskedők közreműködésével számos értékes könyvet vásároltak, többek között a 19. századi feloszlott német kolostori könyvtárakból. Hazai szempontból *Paintner Mihály* (1753–1826) jezsuita vonatkozású értékes gyűjteményének megvétele érdemel még említést. Az adományoknak köszönhetően szintén gyarapodott a bencés monostori könyvtár. 1836-ban adtak át a bibliotékának napjainkban is helyet adó új épületet az időközben jelentősen megnövekedett könyvállomány elhelyezésére. Az 1817. évi jegyzék már

36 017 kötetet tartott nyilván. Ekkor az állományt öt szakcsoportba – teológia, jog, filozófia, történelem, irodalom – osztották, a korszerű könyvtári munka érdekében pedig meghatározták a gyűjtőkört, valamint a szakszerű gyarapító és feldolgozó munkát gyakorlattá tették.

1874-ben a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár állománya meghaladta a százazretet. 1904-es állományfelmérésekor pedig már 125 ezer kötettel rendelkeztek, amelyből 232 volt 1500. december 31-ig szedéssel és nyomtatással előállított ősnymotatvány. Ez utóbbi állományrész első tudományos igényű feldolgozását és nyilvántartásba vételét *Récsey Viktor* (1858–1908) könyvtáros végezte el, s adta közre 1904-ben. Műve a legrégebbi nyomtatott állományrész példaértékű nyilvántartása lett *Sajó Géza* és *Soltész Erzsébet* országos ősnymotatvány-katalógusának (CIH) 1970-es megjelenéséig.

Jelenünkben a számítógépes adatbázisoknak általános könyvtári alkalmazása megkívánja az egyes gyűjteményekben található ősnymotatványok korszerű feldolgozását. W. Salgó Ágnes 2014-ben kérték fel a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymotatványainak mindenre kiterjedő, szakszerű leírására az adatbázisban. Munkája során a köteteket egyenként kézbe vette, elvégezte ezeknek a teljes kollacionálását, majd az egyes műveket egybevetette az interneten elérhető digitális másolataikkal, illetve a más gyűjteményekben hozzáférhető példányaikkal. Továbbá valamennyi munka esetében szakirodalmi kutatómunkát végzett. Ennek fontos hozadékeként a feldolgozott ősnymotatványok néhány értékes darabjáról a munkája során alkotott tudományos megállapításait közreadta (*Amiről a régi könyvek mesélnek* In: *Collectanea Sancti Martini*. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője 4., 2016. 49-69. p). Kutatásainak eredményeként a szerző megalapozottan cáfolta a korábban corvinának gondolt Antonius Florentinus, S. (1389-1459) [Summa theologica: Pars 1-5. Venezia: Leonhard Wild, 1480-1481] (GW 02187) ősnymotatvány (29. tétel) e példányáról, hogy formai jegyei nem igazolják ezt a feltevést. Az ősnymotatványoknak az adatbázisban történő feltárását követően a legmodernebb elvárásoknak és a nemzetközi szabványoknak megfelelően átszerkesztette a feldolgozott művek bibliográfiai leírását, és közzétette a most ismertett nyomtatott katalógust.

A katalógus 237 ősnymotatvány bibliográfiai leírását közli a szerzők nevének, illetve szerző nélküli munkák esetében a mű címének betűrendjében. Megadja jelzetüket, a rájuk vonatkozó bibliográfiák, katalógu-

sok hivatkozási számát. Önálló bekezdésben közli a kötet tartalmát, tükrözve azokat a műveket, amelyek összefoglaló, gyűjteményes címmel részműként jelentek meg, és a főtétele leírásában nem szerepelnek. Önálló kötet esetében az egyedi sajátosságait – illusztráltság, bejegyzések, tulajdonosok, egybekötött művek, hiányok stb. – itt is megemlíti. A bibliográfiai leírás sorrendjében közli az adott kiadásra vonatkozó jellemzőket, ügyelve a megjegyzés forrásának megadására. Ezután kisebb méretű betűtípussal szedve az adott példányra vonatkozó egyedi sajátosságok – a margináliák (utólagos bejegyzések), a provenientia (tulajdonosi bejegyzések, ex librisek, pecsétek, régebbi jelzetek), a kötésleírás, a hiányok pontos megadása; végül a kolligátum tagjainak a felsorolása – olvashatók.

A tudományos felkészültségű, magas szakmai igényű, gondos feltáró munka használatát gazdag mutató-apparátus segíti. Az INC-MTA ősnymtatványkatalógusának gyakorlatát követve az egyes tételekkel összefüggésben kereshetünk a közreműködőkre (kommentátorok, kiadók, fordítók), a nyomdahelyek betűrendjében a nyomdákra, a nyomdászokra, a kiadókra, a könyvkereskedőkre, a megrendelőkre, a tulajdonosokra és a könyvkötőkre. Legvégül a jelenlegi és a korábbi jelzetek konkordanciája, valamint a bibliográfiák, katalógusok tételszámainak utalója zárja az ősnymtatvány-katalógust. A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár gyűjteményében őrzött legkorábbi nyomtatott európai értékeket feldolgozó katalógus bevezetője és a mutatók felsorolása angol nyelven is olvasható, megkönnyítve a külföldi használók tájékozódását.

Végezetül illusztrálni kívánjuk, hogy e nyomtatott katalógus az ősnymtatványokkal foglalkozó szakemberek mellett más tudományos területek, illetve a későbbi korok kutatói számára is haszonnal forgatható. Az aprólékos feltáró munka eredményeként

fedezhettük fel *Conrad Celtis* német humanista tudós és neolatin költő I. Miksa német-római császárhoz címzett egész oldalt kitöltő latin nyelvű levelét, amely II. Pius pápa (Enea Silvio de Piccolomini, 1405-1464) *Epistolae familiares* címen 1481-ben *Anton Koberger* nürnbergi műhelyében kinyomtatott levélgyűjtemény üresen maradt hetedik levele rektóján maradt fenn (ld a 199. tételt). További példaként az ellenreformáció egyik fontos egyházi szerzőjét, *Bársony Györgyöt* ábrázoló rézmetszetet említhetjük, amelyet *Jacobus de Voragine* [Legenda autea sanctorum sive Lombardica historia. Lyon? S. typ. 15??] (ld. a post 140. tételt) ősnymtatványa előzőkének harmadik hátoldalára ragasztottak be. A körbevágás miatt jelentősen sérült rézmetszet címe: *Incaratio N. Domini Reverendissimo Domino [...]* *Georgio Barsony Abbati [...]* *Archidiacono Eccles. Metr. Strig. Canonico [...]*, ami a későbbi egri, majd váradi püspököt még (1653-tól kinevezett) esztergomi kanonokként ábrázolja.

W. Salgó Ágnes munkáját nagy haszonnal ajánljuk a kulturális emlékek iránt érdeklődők számára.

Bánfi Szilvia

*

A katalógus megrendelhető a www.benedictinus.hu webshoptól, illetve a következő üzletekben vásárolható meg:

Benedictinus Apátsági Termékek Boltja
9090 Pannonhalma, Vár 1.
Tel.: +36 96 570 223

Benedictinus Apátsági Termékek Boltja
1053 Budapest, Károlyi utca 19.
Tel.: +36 1 266 7009 +36 30 682 48 92

Stumpf Benedek Andrásra emlékeznek az OIK-ban

Az Udvari István Magyarországi Ruszinok Könyvtára (UIMRK) és az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) 2018. szeptember 28-án megemlékezik Stumpf Benedek András (1947–2009) kárpátaljai, munkácsi születésű költő, irodalomtörténész, könyvtárossal.

A rendezvényen elhangzó előadások ismertetik irodalmi munkásságát és bemutatják könyvtára ruszin hagyatékát.

S. Benedek András: *A gens fidelissima: a ruszinok* című könyve olvasható a MEK-ben is (<http://mek.oszk.hu/03200/03292/html>).

Forrás: Katalist, 2018. szept. 19. Zupán Veronika híre alapján